

Sosyal Güvenlik Harcamalarının Makroekonomik Etkileri: Bir Literatür Taraması*

Mustafa BAYLAN¹

Özet: Sosyal politika araçları arasında önemli bir yere sahip olan sosyal güvenlik sistemleri ekonomiyi sadece milli gelirden aldıkları pay ile değil, aynı zamanda kapsamı, rejimleri, finansman kaynakları ve metotları ile de etkilemektedir. Bu çalışmada sosyal güvenliğin büyüme, tasarruf, fiyat istikrarı ve gelir dağılımı üzerinde etkileri değerlendirilmiştir. Çalışmalardan söz konusu etkilerin pozitif veya negatif olduğuna dair bir kesin kanıya varılmamıştır. Yine, söz konusu çalışmalarda sosyal güvenliğin ekonomik etkilerin boyutunun ve yönünün ülke ve zamana göre farklılık gösterdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik, Büyüme, Tasarruf, Gelir Dağılımı

Macroeconomic Effects of the Social Security Expenditures: A Literature Survey

Abstract: Social security has an important place among social policy instruments. Social security affects the economy not only by its share in GDP and but also the its scope, regime, financing sources and methods. This study concerns with effects of social security expenditures on growth, saving, price stability and income distribution. In order to literature studied the effects of social security, effects of social security differ from country and time.

Keywords: Social Security, Growth, Saving, Income Distribution.

GİRİŞ

İnsanoğlu, toplum içinde örgütlenmeye başladığı ilk zamanlardan bu yana öngörülme- yen yaşam şartlarına karşı daima korunma ihtiyacı hissetmiştir. Yaşamının her safhasında duyduğu bu ihtiyaç sosyal

---

¹ Öğr. Gör. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Pazarcık Meslek Yüksekokulu, m_baylan@ksu.edu.tr

* Bu çalışma Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen “Sosyal Güvenlik Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi” isimli doktora tezinden hazırlanmıştır.

güvenliği yaşamının merkezine almasına ve onun vazgeçilmez bir parçası haline getirmesine neden olmuştur (McKay ve Rowlingson, 2008: 403). Bireylerin ve dahası toplumların geleceklerini teminat altına almak isteme arzusu, hem kavramsal hem de bir sistem olarak sosyal güvenliğin gelişimini hızlandırmıştır. Günümüzde, ülkelerin sahip oldukları sosyal güvenlik sisteminden faydalananların sayısına veya kapsamın yeterliliğine bakılmadan kesin olarak söylenecek tek şey; zengin-fakir, gelişmiş-gelişmemiş, otoriter-demokratik bütün ülkelerde bir sosyal güvenlik sistemi vardır. Bu yönüyle sosyal güvenlik, modern bir toplum ve refah devletinin en önemli göstergesi ve hatta zirve noktası olmaktadır (TUSİAD, 1997: 27).

Sosyal güvenliği belirli sosyal risklerin iktisadi sonuçlarına karşı kişinin korunması ve güvenliğinin sağlanması şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu doğrultuda sosyal güvenlik, kişinin ulaşılmış olduğu yaşam düzeyini koruma ve sürdürme amacını taşır. Bununla birlikte geçim düzeyi ve gelirlerin asgari düzeyin altına düşmesini önleme çabası ve anlayışı da sosyal güvenliği etkiler (Dilik, 1980: 77). Sosyal güvenlik, (a) hastalık, sakatlık, analık, iş kazası, işsizlik, yaşlılıktan veya ailenin bir üyesinin ölümünden dolayı gelir eksikliği (veya yetersiz gelir miktarı), (b) sağlık güvencesine erişim eksikliği veya imkânsızlığı, (c) özellikle çocuklar ve bağımlı yetişkinler için yetersiz aile desteği, (d) genel yoksulluk ve sosyal dışlanmadan kaynaklanan zararların giderilmesi için nakdi veya aynı fayda sağlama çabalarının tümü olarak tanımlanabilir (ILO, 2010: 13). Sosyal güvenlik sistemleri primli ve primsiz rejimleriyle iktisadi büyüklükleri etkilemektedirler. Özellikle sosyal sigorta kurumlarının topladığı primlerin miktarı, finansman metotları ve bunlara bağlı olarak elde edilen gelirlerin harcama şekli ve yerleri istihdam, büyüme, tasarruf, fiyat istikrarı ve gelir dağılımı üzerinde etkisi vardır. Sosyal güvenlik sistemleri, liberal iktisadi düşüncenin etkisiyle, yüksek maliyetli olduğu, kamu harcamalarının dengesini bozduğu ve bütçe açıklarına yol açtığı, faiz oranlarını yükselterek dışlama etkisi yarattığı ve büyüme hızının düşürdüğü görüşü ile 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren yaşanan krizlerin sorumlusu olarak gösterilmiştir. Buna karşılık ILO ise sosyal güvenliği krizlerin nedeni değil bilakis krizden çıkış yolu olarak görmüştür. Halen bu görüşünde ısrarlıdır. Her ne kadar, 80'li yıllardan sonra rekabete dayanan piyasa ekonomisini hakim kılma

sürecinde sosyal güvenlik sistemlerinin olumsuz etkileri dile getirilmiş olsa da, son dönem krizlerden sonra bu yaklaşım değişmiştir. Sosyal güvenlikten tamamen vazgeçmek veya sosyal güvenliği tamamen piyasaysa terk etmek imkansız olduğuna göre yapılması gereken, temel ekonomik büyüklükleri olumsuz etkilemeyecek düzenlemeler yapmaktır. Çalışmada, sosyal güvenlik harcamalarının istihdam, büyüme, tasarruf, fiyat istikrarı ve gelir dağılımı üzerinde etkisi ele alınmıştır.

2.SOSYAL GÜVENLİK HARCAMALARININ MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

Sosyal güvenlik harcamalarının istihdam, büyüme, tasarruf, fiyat istikrarı ve gelir dağılımı üzerinde etkilerinin yönünü ve derecesini; a) Sosyal güvenlik kurumlarınca bağlanan aylıkların ortalama kazançlara oranı, b) Sosyal güvenliğin finansmanı için kullanılan gelir kaynakları, bu kaynakların prim veya vergi olması, kimlerden ne oranda tahsil edildiği, yansıma derecesi, c) Sosyal güvenlik ödemeleri ile ödenen primler arasındaki ilişkinin varlığı ve derecesi, d) Sosyal güvenlik ödemelerinin yeniden belirlenmesinde kullanılan hesaplama ve ayarlama yöntemleri, e) Sosyal güvenlik kurumlarının finansman metodu, fonlarının kullanım alanları ve değerlendirilme şekilleri; f) ve sosyal güvenlik sisteminin kişisel ve maddi kapsamı belirlemektedir (Alper, 2009: 74).

2.1.İstihdam Üzerine Etkisi

Sosyal güvenliğin iktisadi etkileri çok uzun zamandan beri tartışılmaktadır. En çok tartışılan konulardan biri de sosyal güvenliğin bireylerin iktisadi faaliyetlere ve emek piyasasına katılmaları üzerindeki etkisidir. Başka bir ifadeyle tartışma, sosyal güvenlik insanların iş gücüne katılmalarında cesaretlerini kırıp kırmadığı üzerine olmaktadır (ILO, 2011: 19). İşgücüne katılım veya emeklilik kararı sosyal güvenliğin finansman şekli, vergi sistemi, işgücü piyasası işleyişi, sağlık hizmetleri sistemi, ömrün uzunluğu, ailenin veya kişinin geçim düzeyi, emeklilik yaşı gibi birçok faktöre bağlıdır (Magnussen, 1994: 41). Ödenen sosyal güvenlik primleri, ödeyen kişinin gelirinde ödenen prim kadar bir azalış yaratmaktadır. Prim öncesine göre durumları değişmektedir. Gelir

değişmesi emek arzı kararını da etkilemektedir. Üç tür etki ortaya çıkmaktadır. Ödenen prim, işçi için net ücreti düşürücü, işveren için ise işgücü maliyetini artırıcı özelliğinden dolayı işçi ile işveren arasında pazarlık konusu olabilmektedir. Yüksek primler, boş zamanın alternatif maliyetini düşürmektedir. Ücret direnci yaratmakta ve emek arzını azaltmaktadır. Yüksek oranda prim ödemek istemeyenler, erken emekli olmak ya da çalışma saatlerini kısma yolunu seçmektedir. Bu duruma *ikame etkisi* denilmektedir (OECD, 2007: 170). Literatürde vurgulandığı gibi sigortalının dağıtım yöntemli sosyal güvenlik sistemine ödediği katkı sistemden elde edecekleri faydadan küçük olduğu müddetçe, sistem sigortalının yaşlılıktaki gelirini artırır. Geliri artan iktisadi ajanlar ya tüketimlerini ya da boş zamanlarını artırırlar. Boş zaman veya erken emeklilik ne kadar çok olursa sigortalının birikimleri de o kadar az olmaktadır (Magnussen, 1994: 17).

Sosyal güvenliğin emek arzını azalttığını veya erken emekliliği teşvik ettiğini ilk kez ortaya koyan çalışma Feldstein'e aittir (Feldstein, 1974: 924). Feldstein ile aynı sonucu paylaşan birçok çalışma mevcuttur. Örneğin, Krueger ve Pischke (1992)'e göre 1970'lerde sosyal güvenlik faydalarında artış o tarihteki erkek emek arzındaki toplam azalışın 1/6'nı açıklamaktadır. Çalışmanın sonucuna göre, sosyal güvenlik faydaları ile emek arzı arasında negatif korelasyon vardır (Krueger ve Pische, 1992: 434). Fieldstein ve Mitchell (1984), 1962-1978 arası verileri kullandığı çalışmasının sonucunda sosyal güvenliğin emek arzı üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu vurgulamıştır. Knut A. Magnussen, emek piyasası sosyal güvenlik sisteminin vaat ettiği faydalara karşı duyarsız olmadığını belirtmiş ve sosyal güvenlik primleri %10 arttığında çalışanlar emekliliklerini iki yıl öne çekmeyi tercih ettiğini vurgulamıştır (Magnussen, 1994: 44). Kolombiya'da sosyal güvenlik vergilerinde %10'luk bir artış ücretleri %1.4 ile %2.3 arasında istihdamı ise %4-5 arasında düşürdüğü tespit edilmiştir (Kugler ve Kugler, 2003: 1).

Özellikle sosyal güvenliğin emek arzını azalttığına dair sonuç elde eden çok sayıdaki çalışma Amerikan verilerini kullanmıştır. Kurulan modellerde Amerikan sosyal güvenlik sistemine göre tasarlanmıştır. Dolayısıyla bu veri ve bu modellerden elde edilen sonuçlar başka toplumlar için kullanılması ve yorumlanması çok da doğru olmaz. Diğer önemli bir nokta ise yine birçok çalışmada emeklilikleri gelmiş

çalışanların emeklilik kararları incelenmiştir (Magnussen, 1994: 17). Oysa, sosyal güvenlik sistemi işgücü arzını artıran özelliklere sahip olabilir. Örneğin, daha yüksek emeklilik maaşı için daha uzun süre çalışma şartı aranabilir. Bu durumda, daha yüksek emekli maaşı elde etmek isteyen çalışan emekliliğini erteleyip emek arzını arttıracaktır. Ancak emeğin marjinal verimliliği açısından olaya bakılacak olursa, emekliliği gelmiş yaşlıların emekliye ayrılması en uygun seçimdir. Sala-i-Martin'e göre sosyal güvenlik programları yaşlılara gelir elde edemediğinden değil daha çok çalışmasın diye bakımlarını üstlenen programlar olmalıdır. Çünkü verimliliği ortalama verimlilikten düşük bir emek girdisi ortalama verimliliği daha da düşürür ve diğer işçilerin verimliliği üzerinde negatif etki yapacaktır (Sala-i-Martin, 1996: 279). Bundan dolayı da düşük verimliliğe sahip emek miktarını dışarıda tutmak maliyet avantajı yaratacaktır.

Primlerden dolayı geliri azalan çalışanlar (hanehalkı) daha yüksek gelir elde etmek için emek arzını artırabilirler, emekliliklerini erteleyebilirler ve daha az boş zaman kullanırlar. Bu duruma *gelir etkisi* denilmektedir. Sosyal güvenliğin emek arzını artırdığına dair ampirik çalışmalarda mevcuttur. Örneğin, sosyal güvenlik primlerinde meydana gelen %10'luk artışa eşlik eden faydalardaki kalitatif ve kantitatif artışlar erkek emek arzında %6'lık artışa neden olmaktadır. Ancak serbest meslek girişimlerinde %2,5'lik ve kayıt dışı ücretlerde %1'lik bir azalışa neden olmaktadır (Vargas, 2006: 42). Neumark ve Powers çalışmalarının sonucunda sosyal güvenlik faydalarının emek arzı üzerinde negatif etki yaptığına dair delil bulamamıştır (Neumark ve Powers, 2005: 10). Cerda (2005) çalışmasında bireysel kapitalizasyon yönteminde hesap faydaları arasında büyük farklılıklar oluşması geç emekliliği neden olduğunu tespit etmiştir. Gruber and Krueger (1991)'e göre sosyal güvenlik primlerinin net ücretler üzerinde negatif etkisi olmasına rağmen istihdam üzerinde herhangi bir etkisi yoktur (Vargas, 2006: 39). ILO, kesin bir dille sosyal güvenliğin emek arzı üzerinde pozitif etkisinin olduğunu savunmaktadır. Ona göre iyi dizayn edilmiş sosyal güvenlik sistemleri insanları iş gücüne katılmalarına teşvik etmekte ve ekonomik büyüme için sinerji oluşturmaktadır (ILO, 2011: 19).

Diğer etki ise *algı etkisidir*. Çalışanlar primlerin kendilerine daha yüksek oranda emekli maaşı ve ya diğer sosyal hizmetler olarak döneceğinden emin ise artan primleri sorun etmeden emek arzını artırır. Sosyal politika yapıcılarını da sosyal politikaların etkinliğini artırarak sistemin çalışanlar üzerindeki yükünü hafifletebilir (OECD, 2007: 170). Corneo ve Marquardt'a göre, sosyal güvenlik primleri ile sosyal güvenlik fayda düzeyinin istihdam üzerinde bir etkisi yoktur. Onlara göre bunun temel nedeni ücretlerin belirlenmesinde en önemli rolü sendikaların oynamasıdır (Bräuninger, 2004: 13).

Sosyal güvenlik ve emek piyasası arasındaki ilişkinin önemli bir boyuta sosyal güvenlik sisteminin yaratmış olduğu işgücü talebidir. Sosyal hizmetler kendi başına istihdamda önemli bir orana sahiptir. Sağlık, eğitim ve kişisel sosyal hizmetler de çalışanlar ülkelerin genel istihdamı içinde önemli yer tutmaktadırlar. Sosyal hizmetler iki şekilde istihdam yaratmaktadır. Birincisi, sosyal hizmetlerin eğitim, sağlık ve kişisel sosyal hizmetler bölümünde çalıştırılmak üzere eleman (özellikle bayan) istihdam etmesiyle iş imkânı yaratmaktadır. İkincisi ise çocuk ve yaşlı bakım hizmetleri gibi bakım hizmetlerine olan talepteki artışın yaratmış olduğu bayan eleman talebi artışı istihdamın artmasına neden olmaktadır. Bugüne kadar kadın istihdam miktarındaki artış düşük doğum oranına neden olmuştur. Günümüzde ise bu durum Avrupa'da yüksek doğum oranı ile yer değiştirmiştir. Bunun temel nedeni ise aile dostu politikaların uygulanmasıdır (ILO, 2011: 20). Aile dostu politikalar, belirli bir süre çalıştıktan sonra çeşitli sebeplerle (evlenme, çocuklarına bakma veya evde özürü veya yaşlılara bakma zorunluluğu gibi) çalışma hayatından erken ayrılanları, özellikle yaşlılık sigortasından faydalanabilmek için yeniden çalışma hayatına girmeye razı etmektedir. Bu da kadın işgücü arzını artırmaktadır.

Sosyal güvenlik, emek arz ve talebini yalnızca kantitatif olarak değil kalitatif olarak da etkiler. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenliğin emek arzı ve istihdam üzerindeki bir başka etkisi de istihdam niteliğini değiştirmesidir. Nitekim özellikle gelişmekte olan ülkelerde ana sorunlarından biride kayıt dışılıktır. Sigorta primleri (vergilerin) işgücü maliyetinin bir unsuru olduğundan, primlerdeki artış maliyetler nedeniyle sigortasız, (kaçak) işçi çalıştırmanın, yani kayıt dışı çalışmanın yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Alper, 2009: 72). Kayıt dışılık

sistemin gelir elde etmesini engellediğinden primlerin daha da yükselmesine neden olmakta ve bir sarmala girmektedir.

2.2.Büyüme Üzerine Etkisi

Sosyal güvenlik harcamalarının iktisadi büyümeye etkilerine yönelik iki farklı görüş söz konusudur. Sosyal güvenlik harcamaları kamu harcamalarının bir bileşeni olduğundan klasiklere göre, sosyal güvenlik harcamalarında bir artış dışlama etkisiyle büyüme üzerinde negatif etkiye sahiptir. Keynesyenlere göre ise bu tür harcamalardaki artış çarpan yardımıyla büyümeyi daha da artıracaktır. Her iki iddiayı doğrulayan ampirik çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Corneo ve Marquardt'ın çalışması ardışık nesiller modeli kullanarak sosyal güvenlik, işsizlik ve büyümeyi tek çalışmada inceleyen öncü çalışmalardandır. Çalışmanın bulgularına göre, sosyal güvenlik emeklilik sistemi büyümeyi negatif etkilemektedir. Onlara göre bunun nedeni sosyal güvenliğin özel tasarrufları azaltmasıdır. Böylece hem sermaye birikimi hem de büyüme olumsuz etkilenmektedir (Thøgersen, 2009: 3; Bräuninger, 2004: 13).

Büyüme ile sosyal güvenlik harcamaları arasında negatif ilişkiyi ortaya koyan diğer çalışmada Bräuninger'e aittir. Bräuninger çalışmasında sosyal güvenliğin sermaye birikimi üzerindeki etkisini test etmiştir. Söz konusu çalışmada, $u = \gamma \ln c^1 + \delta \ln c^2, \gamma + \delta = 1$ fayda fonksiyonunu göstermektedir. w ücreti, t ücretten sosyal güvenliğe ödene katkı payını, c ücretin tüketilen kısmını ve s de tasarruf edilen miktarı göstermektedir. Bütçe kısıtı $w = c^1 + s + t$ olarak elde edilmiştir. Emeklilikte ise tüketimi (c^2) emeklilik maaşı, g , özel tasarrufları faizi, r , belirlemektedir. $c^2 = (1 + r_{+1})s + g$ olmaktadır. Zamanlar arası bütçe kısıtı $w + g / 1 + r_{+1} - t = c^1 + c^2 / 1 + r_{+1}$ olarak yazılmaktadır. Ücretin bugünkü değeri tüketimin bugünkü değerine eşit olduğu anlamına gelmektedir. Bütçe kısıtına göre fayda maksimizasyonu tüketim fonksiyonunun şu

şekilde oluşmasına neden olur: $c^1 = \gamma(w - t) + \frac{\gamma}{1 + r_{+1}} g$. $s = w - t - c^1$ 'yi

kullanarak tasarruf fonksiyonunu $s = \delta(w - t) - \frac{\gamma}{1 + r_{+1}} g$ olarak tekrardan

elde edilir. Bräuninger'e göre buradan da açıkça görüleceği üzere, sosyal

güvenlik özel tasarrufları azalttığından büyümeyi negatif etkilemektedir (Bräuninger, 1996: 226-235).

Bräuninger (1996), Bräuninger (2004) ile Corneo ve Marquardt (2000), bu çalışmalara göre, sosyal güvenlik büyüme üzerinde negatif etkiye sahiptir. Bu etki iki nedenden kaynaklanmaktadır. Birinci neden, işsizlik oranındaki artış işsizlik sigortası primlerinde artışa neden olmakta ve bu artış çalışanları net gelirini azaltmaktadır. Net gelirdeki azalış ise tasarruflarda düşüşe neden olmaktadır. Tasarruflardaki azalışın diğer nedeni ise kısmen de olsa yaşamın ikinci kısmında tüketim sosyal güvenlik tarafından finanse edildiğinden dolayı emekli aylığı tasarruf saikini azaltmaktadır. Ancak, işsizlik sigortası ödemelerindeki meydana gelen artışlar, işsizlerin tasarruflarını artırmaktadır. Bu iki etki birbirini elimine etmektedir. İkinci neden ise nüfus artış oranında azalma yaşlıların nüfus içindeki payını arttırdığından sosyal güvenliğin çalışanlar üzerindeki yükü de artmaktadır. Nihai olarak, bu çalışmalara göre, sosyal güvenlik tasarrufların azalmasına ve sermaye birikiminin oluşmasına engel olmaktadır (Bräuninger, 1996: 234; Bräuninger, 2004: 14; Thøgersen, 2009: 3).

Literatürde sosyal güvenliğin büyümeyi pozitif etkilediği yönde çalışmalarda mevcuttur. Örneğin, Lee ve Chang (2006), 25 OECD ülkesinin 1980–2001 yıllarına ait verilerini kullanarak sosyal güvenlik harcamaları ile GSYİH arasındaki nedensellik ilişkisini analiz etmiştir. Test sonuçlarına göre GSYİH ve sosyal güvenlik harcamaları arasındaki ilişki uzun dönemde eşbütünleşiktir. Kısa dönemde aralarında bir nedensellik ilişkisi olamamasına rağmen uzun dönemde ilişki çift yönlüdür. Bu da gösterir ki, uzun vadede sosyal güvenlik harcamaları büyümenin nedeniyken, büyümede sosyal politikaları geliştirmeyi kolaylaştırmaktadır. Yazarlara göre, OECD ülkelerinde sosyal güvenlik harcamaları iktisadi büyümeyi tasarruflar ve beşeri sermaye birikimi vasıtasıyla etkilemektedir (Lee ve Chang, 2006:1). Sosyal güvenliğin büyümeyi olumsuz etkilediği hususundaki literatürü abartılı bulan Trish Kelly, 1997 yılında 73 ülkede 1970-1989 arasını kapsayan kamu harcamalarının iktisadi büyüme üzerine etkilerini incelediği çalışmasında, kamu sosyal güvenlik harcamalarının büyüme üzerindeki etkisi pozitif olduğunu tespit etmiştir (Kelly, 2013; 80). Thøgersen (2009) ile Kemnitz ve Wigger (2000) çalışmalarında sosyal güvenlik

sistemlerinin finansman yöntemlerini dikkate alarak sosyal güvenliğin büyüme üzerinde etkisini incelemiştir. Thøgersen, çalışmasında elde ettiği sonuçlara göre fon yöntemli sosyal güvenlik sisteminin büyüme üzerindeki pozitif etkisi dağıtım yöntemliden daha fazla olduğunu ileri sürmektedir (Thøgersen, 2009: 18). Oysa Kemnitz ve Wigger ise dağıtım yönteminin büyüme üzerinde daha çok etkili olduğunu savunmaktadır (Kemnitz ve Wigger, 2000:682).

Genel olarak sosyal refah devleti ve bu devletin en önemli görüntüsünü oluşturan sosyal güvenlik harcamalarının yüksek olduğu ülkelerde; moral gücü yüksek insanların işgücü verimliliğinin yüksek olduğu, insan gücünün eğitim seviyesinin yükseldiği, işgücünün formel ekonomiye entegrasyonunun kolaylaştığı, toplumsal güven ve sosyal huzurun sağlanması ile yaratılan politik istikrar ve uyumun ekonomik politikalara istikrar kazandırdığı ve bütün bunların birlikte hızlı ve istikrarlı ekonomik büyüme için uygun ortam sağladığı ileri sürülmektedir. Kemnitz ve Wigger'e göre, sosyal güvenlik beşeri sermaye birikimi üzerinde pozitif etkisi vardır. Yine onlara göre, büyüme fiziki sermayedeki artışın değil beşeri sermayedeki artışın bir fonksiyonudur. Dolayısıyla, sosyal güvenlik büyümeyi beşeri sermaye stokundaki artışla etkilemektedir (Kemnitz ve Wigger, 2000:682). ILO'ya göre ise sosyal güvenlik garantisi sağlanmış, gelecek endişesi olmayan, moral gücü yüksek çalışanların işgücü verimliliği daha yüksektir. Üretken işgücüne yönelik bir yatırım olarak görülen sosyal güvenlik, verimliliği artırıcı bir etki yaparak iktisadi büyümeyi hızlandıracak dolaylı etkilere sahiptir (ILO, 2010: 20).

2.3.Tasarruf Üzerine Etkisi

Sosyal güvenlik özü itibariyle tasarruf transferine dayanan bir gelir transferi mekanizmasıdır. İnsanların genç ve sağlıklı iken birikim yapmalarının nedeni yaşlı ve hasta dönemlerinde daha rahat yaşama arzusudur. Bireysel tasarrufların yetersiz olduğu durumlarda ise aile tasarrufları temel kaynak olmaktadır. Aile tasarruflarının yeterli olmadığı durumlarda ise kurumsal tasarruflar öne çıkmaktadır. Modern sosyal güvenlik sistemleri, günümüzde bireysel ve aile tasarrufların yerine geçen kurumsal tasarruf mekanizmalarıdır (Yazgan, 2011: 27). Sosyal güvenlik sistemleri, sosyal risklerin yaratmış olduğu gelir kaybını telafi

ederek faydalananlara insanca yaşama imkânı sunmaktadır. İnsanların gelecek kaygısını azaltmakta ve hatta ortadan kaldırmaktadır. Sosyal güvenlik her birey için aynı yönde ve derecede olmasa da, bireysel tasarruf eğilimini etkilemektedir. Düşük gelirli bireylerin gönüllü olarak tasarruf etmeleri mümkün değildir. Kaynaktan kesilen sosyal güvenlik primleri, düşük gelirli bireyleri zorunlu tasarrufa sevk etmektedir. Yüksek gelirli gruplar için sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine etkisi, bu kişilerin gönüllü tasarruflarında yapacakları değişikliğe bağlı olacaktır. İkame etkisi ile gönüllü tasarruflarını azaltmaları veya daha yüksek bir gelir garantisi için aynı tasarrufu yapmaya devam etmeleri hâlinde toplam tasarrufları artacaktır. Öte yandan, orta gelir gruplarında ise sosyal güvenlik, ikame etkisi ile özellikle bireylerin gönüllü tasarruflarını azaltabilir. Sosyal risklere maruz kalındığında veya gelir kesintisi yaşandığında, sosyal güvenlik garantisinin sağlanacağını bilmek, bireyleri tasarruf yapmaktan vazgeçirebilir ve özel tasarruflar azalabilir (Alper, 2009: 76-77).

Özel tasarruflar birkaç nedenden dolayı önemli bir faktördür. Kısa dönemde, tasarruf oranlarında değişimler konjonktürel dalgalanmaların şiddetini ve yönünü belirlemektedir. Uzun dönemde ise yatırımları etkileyerek büyüme üzerinde önemli etki yaratmaktadır. Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimi ve toplam tasarruflar üzerindeki etkileri, sonuç olarak sermaye birikimini etkilemektedir. Özellikle, toplam tasarrufların ve sermaye birikiminin yetersiz olduğu gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik kurumları önemli fonlar yaratabilme kapasitesine sahip kurumlar olarak ortaya çıkmaktadırlar (Arıcı ve Alper, 2013: 181). Bazı çalışmalarda, dağıtım modelli emekli planları tüketimleri artırdığı, bazılarında tasarrufları arttırdığı ve bazılarında ise etkisinin olmadığı sonucu elde edilmiştir.

Sosyal güvenliğin tüketimi arttırdığı (tasarrufları azalttığı) argümanı tasarrufun yaşam döngüsü modeline dayanmaktadır. Bu modele göre, insanlar emekliliklerindeki tüketimlerini karşılamak için çalışırken tasarruf ederler (Lesnoy ve Leimer, 1981: 3). Sosyal güvenlik kapsamında olanların emekli maaşı garantileri olduğundan yaşlılıkları için tasarruf etme zorunluluğu hissetmezler. Bir anlamda sosyal güvenlik primlerini (primsiz sistemde buna gerek yoktur) emeklilik tasarrufunun ikamesi olarak gördüklerinden tasarruftan kaçınıp tüketimlerini arttırmaları.

Bu konudaki öncü çalışmalardan birini Martin Feldstein yapmıştır. Feldstein, sosyal güvenlik ödemelerinin iki telafi edici etkisi olduğunu ileri sürmüştür. O'na göre birinci etki geleneksel olarak sosyal güvenlik özel tasarrufları azaltmaktadır. Feldstein'e göre bunun nedeni, bireylerin kamu emeklilik maaşlarını özel tasarrufların ikamesi olarak görmesidir. İkinci etki ise, kamu emeklilik ödemeleri çalışanlarda emekli olma isteğini arttırmaktadır. Ömrün uzamasına bağlı olarakta emeklilikte geçen sürenin uzaması biriken varlıkların kifayetsiz kalmasına ve özel tasarrufların artmasına neden olmaktadır (Feldstein, 1974: 908).1974 yılındaki çalışmasının sonuçlarını tekrardan 1996 yılında test eden Feldstein, çalışmasında sosyal güvenlik programlarının tüm özel tasarrufları %60 oranında azalttığını tespit etmiştir (Feldstein, 1996: 151).

Feldstein bulgularını doğrulayan birçok çalışmalar vardır. Örneğin, Rossi ve Visco çalışmalarında 1954-1993 arası verileri kullanarak zaman serisi analizi yapmıştır. Bağımlı değişkeni net tüketim ve bağımsız değişkeni de sosyal transferler olarak belirledikleri çalışmalarında, sosyal transferlerin toplam talebi %54 oranında arttırdığı sonucunu elde etmişler (Rossi ve Visco, 1995: 329). 17 OECD ülkesini ve 1960-1994 yılları verilerini kapsayan çalışmasında Evans (2003), sosyal güvenlik ödemelerin tasarrufları azalttığına dair güçlü deliller bulmuştur (Evans, 2003: 2). Dewen (2010) çalışmasında Çin'de sosyal güvenlik sistemi ve kentsel işgücü piyasasındaki gelişmeleri incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre sosyal güvenlik kapsamında bulunan hanehalkı daha çok harcayıp daha aza tasarruf etmektedir. (Dewen, 2010: 16).

Feldstein bulgularından farklı sonuç elde eden birçok çalışmada mevcuttur. Boyle ve Murray benzer çalışmayı Kanada için yapmıştır. 1957-1975 yıllarını kapsayan çalışmalarında emeklilik maaşlarının hanehalkı tasarrufları üzerindeki etkisini analiz etmişler. Çalışmalarının sonucuna göre dağıtım yöntemli sosyal güvenliğin bireysel tasarruflar üzerinde etkisi yoktur. Lesnoy ve Leimer de çalışmalarında sosyal güvenliğin bireysel tasarruflar üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını tespit etmişlerdir (Lesnoy ve Leimer, 1981: 35). Bu sonucun Feldstein'nin hem 1974 hem de 1996 yılındaki çalışmalarının

bulgularından farklı olmasının temel nedeni Feldstein brüt sosyal güvenlik gelirini kullanmış olmasıdır.

Magnussen, 1962-1991 yılları arası cari ve beklenen emeklilik faydaları ile tüketim miktarı arasındaki ilişkiyi test etmiştir. Analiz sonucunda, cari ve beklenen emeklilik faydalarının tasarruflar üzerinde kesin etkisinin olduğunun karar verilmiştir (Magnussen, 1994: 59).

İzgi, Türkiye için 1972-2003 yıllarını kapsayan zaman serisi verileri ile doğrusal regresyon kullanarak, sosyal güvenlik yükümlülükleri ve özel tasarruflar arasındaki ilişkiyi tahmin etmiştir. Tahmin sonuçları aradaki ilişkiyi pozitif ve anlamlı göstermiştir. Yazara göre pozitif ilişkinin nedenleri; Türk sermaye piyasasının tam gelişip derinleşmemiş olması, kişi başına düşen gelirin azlığı ve sisteme olan güvenin tam olmamasıdır (İzgi, 2004: 135).

2.4.Fiyat İstikrarı Üzerine Etkisi

Sosyal güvenlik sistemlerinin fiyat istikrarı üzerindeki etkisi ile sosyal güvenliğin otomatik stabilizatör olma özelliği arasında sıkı bir ilişki vardır. Otomatik stabilizatörler, enflasyon, deflasyon, durgunluk, daralma gibi hükümetin ihtiyarı eğilimlerinden bağımsız olarak gerçekleşen ekonomik sıkıntı ya da krizlerde bunalımın büyümemesi ve çıktı düzeyindeki dalgalanmaların azalması için kendiliğinde devreye giren bazı düzeltici mekanizmalar (Eğilmez, 20.01.2013, www.mahfiegilmez.com) olarak tanımlanmaktadır. Konjoktürel dalgalanmaları azaltmak için farklı sayıda araç farklı yöntemlerle kullanılabilir. En çok bilinen veya en çarpıcı olanlar ise artan oranda gelir vergisi ve sosyal güvenlik (işsizlik sigortası, nakit transferleri) ödemeleridir. Otomatik stabilizatörler sadece harcanabilir geliri değil aynı zamanda GSYİH’da etkilemektedir. Resesyon dönemlerinde vergi azaltılır ve sosyal güvenlik ödemeleri artırılırsa özel kesim geliri artar ve toplam talepteki azalma engellenir (Noord, 2000: 4). Otomatik stabilizatörlerin, gelir şoklarının hanehalkı talebi üzerinde yarattığı negatif etkiyi azaltma yeteneği iki faktöre bağlıdır. Birincisi, vergi ve sosyal güvenlik transferlerinin harcanabilir geliri belirleme derecesidir. İkincisi ise, cari harcanabilir gelir ile cari mal ve hizmet talebi arasındaki bağımlılık derecesidir. Hanehalkı gelir şokunu geçici olarak algılar ve mal ve hizmet talebini sürekli gelirine göre ayarlarsa otomatik

stabilizatörlerin talep üzerindeki etkinliği sıfır olur. Çünkü cari gelirden meydana gelen azalmanın talep üzerindeki etkisi borçlanma veya tasarruflarla giderilirse otomatik stabilizatörler etkisiz kalacaktır. Ancak, gelir şoku geçici olarak algılanmaz ve cari tüketim cari harcanabilir gelirin bir fonksiyonu olursa otomatik stabilizatörlerin talep üzerindeki rolü önem kazanacaktır (Dolls vd., 2010: 3).

Sosyal güvenlik sistemlerinin finansman sorunu aktüeryal dengensin bozulmasıyla ortaya çıkmaktadır. Sosyal devletin bir özelliği olarak, sosyal güvenlik kuruluşlarının finansman açıklarının kapatılması için kamu bütçesinden transferler yapılmaktadır. Yapılan bu transferler özellikle az gelişmiş ülkelerin kamu finansmanında bir baskı yaratmaktadır. Söz konusu baskı başta enflasyon olmak üzere, diğer temel ekonomik göstergeleri de olumsuz etkilemektedir. Hatta bizzat sosyal güvenlik sisteminin kendisi ülke ekonomisinde istikrarsızlık yaratan ana sebeplerden biri hâline gelebilmektedir. Kamu bütçesinden sosyal güvenlik kurumlarının açıklarını kapatmak için söz konusu kurumlara yapılan transferlerin bütçe içindeki payı büyüdükçe, sosyal güvenlik kaynaklı enflasyon tehlikesi de büyümektedir.

Sosyal güvenlik sisteminin finansman sorunu, yeterli vergi geliri elde edemeyen ülkelerde ya emisyon ile ya da borçlanma yoluyla çözülmektedir. Sosyal güvenlik açıklarının emisyonla finansmanı, bütçe gelirleri ile harcamalarının enflasyona uyum farkından dolayı, enflasyonu körükleyen bir sistem hâline gelmektedir. Fiyat artışlarının kamu harcamalarını hemen etkilemesine karşın kamu gelirlerine gecikmeli yansımaları, yani vergi gelirlerinin tahakkuku ile tahsili arasında geçen zaman farkından dolayı vergilerin reel değerinin aşınması bu durumun temel gerekçesi olmaktadır. Uzun dönemde kamu gelirleri kamu harcamalarını karşılayamazsa bile, bu gecikme enflasyon dönemlerinde yeniden bütçe açığı yaratabilmektedir (Özmen, 2010: 68). Borçlanma yoluyla sosyal güvenlik sisteminin finansmanı, kamunun borçlanma gereğini artırmaktadır. Buna bağlı olarak faiz oranları yükselebilir, geleceğe yönelik beklentilerin olumsuzluğu ile birlikte fiyat istikrarsızlığı ortaya çıkabilir. Ayrıca, bütün bunlar yatırımları olumsuz etkileyebilir ve arzulanmış büyüme oranlarına ulaşılmasını mani olabilir. Bunun sonucunda işsizlik oranı artar ve gelir dağılımı giderek bozulur. Sosyal güvenliği sağlamak amacıyla kurulmuş olan bu sistem, amacının tam

tersine sonuçlar yaratabilir (Korkmaz, 2007: 126). Örneğin, II. Dünya Savaşı ile 1973 yılı arasında kalan dönemde refah devleti uygulamaları ekonomide enflasyonist baskı yaratmamış, hatta düşük enflasyon oranları görülmüştür. ABD’de % 3, AB’de % 4,4 ve Japonya’da % 5,4 oranında enflasyon yaşanmıştır (Özdemir, 2006: 262). Sosyal devletin yarattığı bu olumlu hava 1974’lerden itibaren bozulmuş, göstergeler olumsuzlaşmaya başlamıştır. Bu yıllarda ortaya çıkan enflasyonun etkileri yüksek işsizlik yaratarak katı para politikaları ile ortadan kaldırılmıştır (Myles ve Quadagno, 2002: 50). Türkiye örneğinde ise, 1994-2006 dönemindeki toplam açıklarının aynı dönemdeki Hazine iç borçlanma faiz oranları dikkate alınarak hesaplanan 2006 yılı güncel değeri 687 milyar TL’ye ulaşmıştır. Bir başka ifadeyle, bu dönemde ortaya çıkan sosyal güvenlik sisteminin açıklarının kapatılması için kullanılan kaynaklar, Türkiye’nin 2006 yılında yarattığı toplam milli gelirden fazla idi. Ayrıca, bu tutar 2006 sonu toplam kamu brüt borç stokunun 1.89 katı idi (SGK, 2007: 42). Özellikle sosyal sigortaların finansman açıklarını kapatmaya yönelik olarak Hazine’den yapılan transferler bütçe açıklarının en önemli kalemini oluşturmaya başlayınca, Türk ekonomisi için sosyal güvenlik açıkları ekonomik krizleri tetikleyen bir faktör olarak görülmüş ve istikrar programlarında önemli yer tutmuştur (Korkmaz, 2007: 127).

2.5. Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi

Sosyal güvenliğin yaratmış olduğu gelir dağılım türleri kuşaklar (nesiller) arası gelir dağılımı (intertgenerational), kuşak (nesil) içi gelir dağılımı (intragenerational) ve zamanlararası veya ömür boyu gelir dağılımı (intertemporal) olarak üç ana başlık altında toplanabilir. Kuşaklar arası gelir dağılımında çalışanlardan emeklilere gelir transferi ön plana çıkmakta ve bu transfer dağıtım yöntemiyle yapılmaktadır. Kuşak içi gelir dağılımında gelir transferi ise çalışan neslin kendi içinde yine dağıtım yöntemiyle yapılmaktadır. Zamanlararası gelir dağılımında gelir transferi ise genel anlamıyla bir kişinin gençliliğinden yaşlılığına kapitalizasyon yöntemiyle yapılmaktadır (Kotlikoff, 1976: 396).

2.5.1. Kuşaklar (Nesiller) Arası Gelir Dağılımı

Kuşaklar arası gelir dağılımını konu alan çalışmalarda toplum iki, üç yada dört kuşağa bölünmektedir. Mulligan ve Sala-i-Martin (1999)

çalışmasında toplumu çalışanlar ve emekliler olmak üzere iki kuşağa bölmüştür. Bäcker (2002) toplumu okuyan çocuklar, çalışan gençler ve emekli yaşlılar olmak üzere üç kuşağa ve Linder ise toplam nüfusu okul yaşı (5-19 yaşları), genç yetişkinler (20-39 arası), orta yaş yetişkinler (40-64 yaşları) ve yaşlılar (65yaş üstü) olmak üzere dört ana gruba ayırmıştır. Bu sınıflama prim ödeyen neslin hangi kuşağa gelir transferinde bulunduğu açısından önemlidir. Ülkelerinin ekseri çoğunluğunda sosyal güvenlik sistemleri dağıtım yöntemi uyguladığından, sosyal güvenlik programları geliri nesiller arası dağıtmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi, çalışan gençlerin ödediği primlerle finanse edilmektedir. Söz konusu primlerle aile-çocuk yardımları, çalışan neslin sigorta giderleri ve emekli maaşları finanse edilmektedir. Böylece, çalışan nesil hem kendisinden önceki nesle hem kendi nesline hem de kendisinden sonraki nesle gelir transferinde bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, sosyal güvenlik, çalışan genç kuşağın yaratmış olduğu toplam geliri çocuklar, çalışanlar ve emekliler olmak üzere üç kuşak arasında dağıtmaktadır. Dönemin çalışan kuşağın emekliliği ise dönemin okuyan çocuk kuşağı tarafından finanse edilerek sistemin devamlılığı sağlanmış olacaktır. Böylece, toplum sosyal güvenlik sistemi aracılığıyla kuşaklar arsında bir “sosyal kontrat” imzalamış olmaktadır (Tabellini,1989: 1). Mulligan ve Sala-i-Martin bu durumu ponzi türü finansmana benzetmektedir (Mulligan ve Sala-i-Martin, 1999: 25).

Kuşaklar arası gelir dağılımı aynı zamanda kuşaklar arası çıkar çatışması yaratabilir. Kuşaklar arası gelir dağılımının sorunsuz devam etmesi, nüfus içinde gençlerin oranının artması şartıyla, her bir nesilin bir önceki nesilden daha kalabalık olmasına bağlıdır. Neslin yaşlanması ve doğum oranının düşmesi çalışan genç sayısında azalma ve buna bağlı olarak toplam pimde azalmaya ve bağımlı oranında artışa neden olmaktadır (Blake, 2006: 194). Nüfus içindeki yaşlı oranının yüksek olduğu demokratik ülkelerde, yaşlılar kendilerine daha yüksek emekli maaşı ödemeyi ve daha fazla sağlık ve bakım hizmeti sunmayı vaat eden partilere oy vereceklerdir. Çalışan gençler ise böylesi politikaların prim ve vergi borcunu artıracığını bildiklerinden, kendileri için prim ve vergi oranlarında azaltıcı politikaları vaat eden partileri seçerek kendi faydalarını maksimize edeceklerdir. Kuşaklar arasında böylesi

çatışmaların engellenebilmesi için ise ekonomik büyümenin pozitif olması gerekir. Büyüyen ekonomilerin kamu gelirlerinde artış olacağından, vergi ve primlerde artış olmadan sosyal güvenlik ödemelerinde artış yaratılabilir. Diğer yandan, sosyal güvenlik primlerinin getiri oranı faiz oranından büyük olması sosyal güvenlik sistemi içinde kalmayı cazip kılar. Bu durumda ancak büyüme ile sağlanabilir. Aksi takdirde çalışmayan nesli finanse etmek için çalışan nesiller daha ağır prim yükü ile karşılaşabilirler (Mulligan ve Sala-i-Martin, 1999: 26).

Nesiller arası gelir dağılımının sürdürülebilirliğinde kayıtlı istihdam oranının önemi büyüktür. Çünkü işsizlik sigortası uygulaması ile işsizlere bir gelir transferi sağlanmaktadır. İşsizlik sigortası primlerle ve genel vergilerle finanse edilmektedir. Yüksek işsizlik, işsizlik sigortası primlerinde katlanılmaz artışlar yaratırsa sistem çalışamaz hale gelebilir. Ayrıca, yüksek işsizlik vergilerde artış yaratırsa yaşlılardan gençlere gelir transferi gerçekleşir (Mulligan ve Sala-i-Martin, 1999a: 11). Bu durum sistemin mantığına aykırıdır. Yaşlılardan gençlere gelir transferini engellemek için çalışan yaşlıların emekliye sevk edilmesi, onların yerine genç işsizlerin istihdam edilmesi gerekir. Bugünün mimarları olan yaşlılarında ileri yaşlarında rahat yaşamaları en tabii haklarıdır ve bu da iyi işleyen bir sosyal güvenlik sistemi ile sağlanmaktadır.

Nesiller arası gelir dağılımı sosyal güvenliğin hem çocuk yoksulluğunu engellenmesi ve yoksulluğun nesiller arası yayılmasını ortadan kaldırması hemde yaşlı yoksulluğunu engellemesi bakımından önemlidir (Mulligan ve Sala-i-Martin, 1999a: 11). Bir çocuk için yetersiz ve dengesiz beslenme, yetersiz eğitim ve öğretim düzeyi yetersiz emek verimliliğine, düşük yaşam standardının devam etmesine, yoksulluğun nesiller arası devam etmesine neden olmaktadır. Söz konusu olumsuzlukların ortadan kaldırılması çocuk yoksulluğunu da ortadan kaldıracığından yoksulluğun nesiller arası sürmesini de engelleyecektir.

2.5.2. Kuşak (Nesil) İçi Gelir Dağılımı

Kuşak içi dağıtım, aynı kuşağın üyeleri arasında gelirin nasıl paylaşıldığını göstermektedir. Kuşak içi gelir eşitsizliğinin “kişisel vasıflar” ve “emek piyasası vasıfları” olmak üzere iki ana belirleyicisi vardır. Kişisel vasıfları cinsiyet, medeni hal, eğitim düzeyi, mesleki

yeterlilik ve ırk belirlemektedir. Emek piyasası vasıflarını ise gelir düzeyi, şehir büyüklüğü, bölge, istihdam düzeyi ve sektörel yapı belirlemektedir (Hirsch vd., 1980: 1191). Nesil içi dağıtım ile nesiller arası dağıtım birbirlerinden kopuk kavramlar değildir. Her zaman birbirlerini etkilemektedirler. Bu etkileşimin temel dayanağı ise sosyal güvenliğin uzun ve kısa vadeli sigorta kolları ile sosyal risklere maruz kalanlara gelir temin etmesidir. Sağlanan bu gelirin en azından bir bölümü o dönemde çalışanlardan toplanan primlerle olmaktadır.

Nesil içi gelir dağılımında cinsiyet önemli bir yer tutmaktadır. Bunun en önemli nedeni de cinsiyetler arasında gelir eşitsizliğidir. Kadının Ücreti/Erkeğin Ücreti oranıyla ölçülen cinsiyetler arası gelir eşitliği veya eşitsizliği ülkelere göre farklılık göstermektedir. 2012 Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'na göre en fazla ücret eşitsizliği Fransa'da (Kadının Ücreti / Erkeğin Ücreti: 0.43) yaşanırken en az eşitsizlik ise Mısır'da (Kadının Ücreti / Erkeğin Ücreti: 0.82) yaşanmaktadır. Kadının Ücreti / Erkeğin Ücreti oranı ABD'de 0.69 ve İngiltere'de ise 0.68'dir (The GGGR, 2012: 45). Kadınların düşük gelir elde etmeleri onların düşük prim ödemelerine de neden olmaktadır. Yine, aynı rapora göre kadınlar erkeklerden daha uzun yaşamaktadırlar. Böylece, erkeklerden kadınlara bir gelir transferi olmaktadır. Liebman'a göre Amerikan sosyal güvenlik sisteminin erkeklere sağladığı prim/fayda oranı 0.68 iken kadınlara sağladığı prim/fayda oranı ise 1.20'dir (Liebman, 2002: 14). Erkeklerden kadınlara net transferlerin nedeni sadece düşük ücret elde etmeleri değildir. Kendisi çalışmadığı halde sigortalı eşinden dolayı da kadınlar net transfer elde etmektedirler. Hatta ve hatta kocaları ölmüş veya boşanmış olsalar bile birçok sosyal güvenlik sistemi kadınlara karşı pozitif ayrımcılık yapmaktadır.

Nesil içi gelir dağılımında diğer önemli faktörler medeni hal ve eğitim düzeyidir. Aile geliri veya aileye yapılan net transferler ele alındığında, bekar sigortalıların ödedikleri primlerin getiri oranı evlilerin primlerinin getiri oranından daha düşük kalmaktadır. Evli ve çocuklu aileler prim ödemelerinde indirim avantajına sahip olmanın yanında çocukların sağlık bakımları da evliler için net transferin miktarını artırmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe gelirin de arttığı kabul edilmektedir. Eğitim düzeyindeki eşitsizlik ile gelir eşitsizliği arasında pozitif bir ilişki vardır (Hirsch vd., 1980:1192). Sosyal güvenlik için

yüksek gelir elde edenler yüksek prim öderler. Sabit tek düzey emekli maaşı ödeyen sistemlerde bütün yaşlılar aynı miktarda emekli maaşı alacağından böylece yüksek tahsillilerden düşük tahsillilere net transfer yapılmış olur. Örneğin, ABD’de ortaokul mezunları sosyal güvenlik sistemine 108 milyar fayda elde etmek için 30milyar dolar prim ödemektedirler. Bunlar için fayda/prim oranı 3.27 dir. Lise mezunları ise 134 milyar dolar fayda elde etmek için 119 milyar dolar ödemektedirler. Bunlar içinde fayda/prim oranı 1.13 tür. Yüksek tahsilliler ise 132 milyar fayda için 281 milyar prim ödemek mecburiyetindedirler. Yüksek tahsillilerin fayda/prim oranı 0.47’de kalmaktadır (Liebman, 2002: 14). Sektörel yapı hem yarattığı istihdam hem de milli gelirden almış olduğu payla gelir dağılımını etkilemektedir. İşsizlik durumunda sosyal güvenlik hem nesil içi hem de nesiller arası gelir dağıtmaktadır. Özellikle, işsizlik sigortasından faydalananlara hem kendi kuşaklarının ödedikleri primler hem de önceki kuşağın ödedikleri primlerle gelir transferi yapılmaktadır. Ayrıca, gelişmiş ülkelerde tarım kesiminin milli gelirden aldığı pay %2 gibi çok düşük düzeylerde iken, bu oran ekonomik anlamda gelişmemiş olan ülkelerde %50 gibi oldukça yüksek düzeylerde olabilmektedir. Dolayısıyla sosyal güvenlik, gelişmiş ülkelerde sanayi sektöründe çalışanlardan tarım sektöründe çalışanlara doğru geliri dağıtmaktadır.

2.5.3. Zamanlar Arası veya Ömür Boyu Gelir Dağılımı

Modigliani öncülüğünde ortaya konan ömür boyu gelir hipotezi, zamanlar arası tüketim tercihinin dayanmaktadır. Ömür boyu gelir hipotezi, ilk olarak 1954 yılında Modigliani ve Brumberg tarafından ortaya atılmış ve sonra Ando ve Modigliani tarafından 1957, Modigliani ve Ando tarafından 1963 ve Merton tarafından 1969 ve 1971 yılında geliştirilmiştir (Blake, 2006: 13). Modigliani ve Brumberg’e göre tüketim miktarı ile gelir arasında sıkı bir ilişki olmasına gerek yoktur. Tüketici, tüketimini ömrü boyunca dengede tutmaya çalışır. Tüketim, gelir, gelir beklentileri ve yaştan etkilenmektedir. Yani gelir, tüketimi etkiler ancak tek başına belirleyicisi değildir (Modigliani ve Brumberg, 2005: 6-32). Ömür boyu gelir hipotezi, tasarrufların gelir dalgalanmalarını engellemek ve yaşlılık döneminde tüketimi finanse etmek amacıyla yapıldığını ileri sürmektedir. Bu durum, bir ekonomide kişi başına düşen tüketim

miktarının kişi başına düşen milli gelirden neden daha istikrarlı olduğunun cevabı olmaktadır.

İnsanlar ömür boyunca tüketimlerini aynı düzeyde tutmaya gayret gösterirler. İnsanlar yaşamlarını gençlik-çalışma dönemi ve yaşlılık-emeklilik dönemi olmak üzere iki kısma ayırırlar. Emeklilik sisteminin olmadığı durumlarda, eğer insanlar emeklilik için yeterli miktarda tasarruf yapmazlarsa yaşlılıklarında yaşam standartları çok ciddi bir şekilde düşecektir. Yine eğer, kişinin gelir elde etme ümidi yoksa gelecekteki tüketimlerini finanse etmek için borçlanması da zor olacaktır. Böylece, insanlar daha az kazandıkları yaşlı ve emekli dönemlerinde daha fazla tüketebilmek için çok kazandıkları genç ve çalışma dönemlerinde tüketimlerini kısırlar (Blake, 2006: 13). Buna emeklilik için tasarruf etme denir. Fon yöntemiyle finanse ediliyorsa sosyal güvenlik, kişinin gelirini çalışma ve çalışmama döngüleri arasında dağıtmaktadır. Diğer bir anlatımla, kişilerin gelirlerini genç ve çalışılabilen döneminden yaşlı ve emekli dönemlerine doğru transfer etmektedir. Bu yöntem gelir dağılımı bireyselleşmektedir. Çalışma çağında çok çalışıp çok tasarruf edenler yaşlılıklarında çalışmadan gelir elde etme imkanı bulacaklardır. Bu durum sosyal güvenliğin sosyal yönünü ortadan kaldırmaktadır. Gelir dağılımı adaletsizliğini gidermede pek işe yaramayacaktır. Sistem, dağıtım yöntemiyle finanse ediliyorsa, kişilerin sosyal güvenlik sistemine ödedikleri prim veya vergiler ileride kendilerine tüketim olarak geri dönmektedir. Aktüeryal adalet açısından, çalışma hayatı boyunca ödenen sosyal güvenlik prim veya vergilerinin bugünkü değeri ile emeklilikte elde edilecek faydaların bugünkü değerinin eşit olması gerekir. Gerçek hayatta ise genellikle sosyal güvenlik sistemleri sigortalılarına daha yüksek reel fayda sağlamaktadır. Yani, sosyal güvenlik yaşamın her devresinde daha yüksek reel tüketim sağlamaktadır (Kotlikoff, 1976: 397). Böylece, kişiler sosyal sigorta aracılığıyla önceki nesli finanse ederken aslında kendi geleceklerini finanse etmektedirler.

SONUÇ

Sosyal güvenlik, ekonomik ve sosyal tehlikelere maruz kalan kişilere sağlamış olduğu destek ve yardımlardan dolayı sadece sosyal

hayatı değil aynı zamanda iktisadi hayatı da birçok yönden etkilemektedir. Bu etkiler genelde istihdam, büyüme, tasarruf, fiyat istikrarı ve gelir dağılımı üzerinde görülmektedir. Sosyal güvenlik harcamalarının iktisadi hayatı etkilemesinde seçilen sosyal güvenlik modeli, kişisel ve maddi kapsam, sosyal güvenlik sisteminin finansman tekniği ve yapısı, demografik yapı ve işgücü piyasasının yapısı önemli rol oynamaktadır. Ancak bu etkilerin hem olumlu hem de olumsuz olduğuna dair ampirik çalışmalar mevcuttur. Bundan dolayı da etkilerin yönü hakkında literatürde kesin bir yargı yoktur.

Sosyal güvenlik harcamaları ikame etkisi ile istihdamı artırırken, gelir etkisiyle de istihdamı azaltmaktadır. Sosyal güvenlik harcamalarının büyüme üzerinde etkisi hususunda ise hem klasikleri hem de keynesyenleri haklı çıkaran çalışmalar mevcuttur. Ancak sosyal güvenliğin büyümeyi beşeri sermaye stokundaki artışla etkilediği tartışılmaz bir gerçektir. Yine sosyal güvenliğin toplam tasarrufları artırdığı veya azalttığına dair kesin bir sonuç mevcut değildir. Ancak sosyal güvenlik sistemlerinin gelir düzeyi düşük kesimleri zorunlu tasarrufa yönelttiği genel kabul görmektedir. Kamuya yük olmayan sosyal güvenlik sistemleri stabilizatör görevi görerek fiyat istikrarı sağlamaktadır. Son olarak sosyal güvenlik, geliri nesil içi, nesiller arası ve zamanlar arası dağıtmaktadır ancak gelir dağılımını daima iyileştirdiği söylenemez. Kısaca, sosyal güvenlik harcamalarının ekonomik etkilerinin sonucu üzerinde fikir birliğine varılmamasına rağmen sosyal güvenlik merit bir mal olduğundan dolayı günümüz toplumları için vazgeçilmezdir.

KAYNAKÇA

- Alper, Y., 2009. **Sosyal Güvenlik Kavram, Kurumsal Yapı, Kapsam, Finansman, İvazlar ve Sosyal Güvenlikte Yeni Gelişmeler**, Uludağ Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Sosyal Güvenlik Teorisi Ders Notları, Bursa, 108s (yayınlanmamış).
- Arıcı, K. ve ALPER, Y. 2013. **Sosyal Güvenlik**, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, s.258.
- Blake, D., 2006. **Pension Economics**, John Wiley & Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester, West Sussex PO19 8SQ, England, 256s.

- Brauninger, M., 1996. "Capital Accumulation Under A Pay-As-You-Go Social Security: The Influence Of Labour Growth", *International Journal of Social Economics*, 23(10-11), MCB University Press, ss. 226-235.
- _____, 2004. "Social Security, Unemployment, and Growth", *HWWA Discussion Paper 226*, ss. 1-20, <http://www.econstor.eu/bitstream/1041/20.02.2014>.
- Cerda, A.R., 2005. "Does Social Security Affect Retirement and Labor Supply? Evidence From Chile", *The Developing Economies*, 43(2), ss.235-64.
- Corneo, G. ve Marquardt, M., 2000. "Public Pensions, Unemployment Insurance, and Growth", *Journal of Public Economics*, 75, ss.293-311.
- Dewen, W., 2010. "Can Social Security Boost Domestic Consumption in the People's Republic of China?", *Asian Development Bank Institute Working Paper 215*, ss.1-23,
- Dilik, S., 1980. "Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 35(1), ss. 445-495.
- Dolls, M., Fuest, C. ve Peichl, A., 2010. "Automatic Stabilizers and Economic Crisis: US vs. Europe", *Journal of Public Economics*, 96 (3-4), ss. 279-294.
- Eğilmez, M., 2013. "Kendime Yazılar", 20 Ocak, www.mahfiegilmez.com (20.01.2013).
- Evans, P., 2003. "The Effects of Social Security: Evidence For Seventeen Countries", <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/similar> (02.07.2013).
- Feldstein, M., 1974. "Social Security, Induced Retirement and Aggregate Capital Accumulation", *The Journal Of Political Economy*, 82(5), ss.905-926.
- _____, 1996. "Social Security and Saving: New Time-Series Evidence", *National Tax Journal*, 49(2), ss. 151-164.
- Hirsch B.T., Seaks T.G. ve Formby J.P. G., 1980. "Inter-Age and Intra-Age Income Inequality: A Cross-Sectional Analysis", *Southern Economic Journal*, 46(4) ss. 1187-1196.
- İzgi, B.B., 2004. "Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Dünyada Gelişimi, Tasarruflar Üzerindeki Etkileri Ve Türkiye'deki Durum", *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Adana.*

- Kelly, T., 1997. "Public Expenditures and Growth", *The Journal of Development Studies*, 34(1), ss.78-80.
- Kemnitz, A. ve Wigger, B.U., 2000. "Growth And Social Security: The Role Of Human Capital", *European Journal of Political Economy*, 16, ss.673–683.
- Korkmaz, E., 2007. Sosyal Güvenlikte Yeni Yaklaşım: Bireysel Emeklilik, Yayın No: 2006-21, İstanbul, 303ss.
- Kotlikoff, C. J., 1979. "Testing A Theory Of Social Security And Life Cycle Accumulation", *American Economic Review*, 69, ss.396–410.
- Krueger, A.B., Pischke J.S., 1992. The Effect of Social Security On Labour Supply: A Cohort Analysis of The Notch Generation, *Journal of Labour Economics*, 10(4), ss.412-137.
- Kugler, A., Kugler, M. 2003. The Labor Market Effects of Payroll Taxes in a Middle-Income Country: Evidence From Colombia. IZA Discussion Paper No 852.
- Lee, C. C. ve Chang, C. P., 2006. "Social Security Expenditure and GDP in OECD Countries: A Cointegrated Panel Analysis", *International Economic Journal*, 20(3), ss.303-320.
- Lesnoy, S.D. ve Leimer D.R., 1981. "Social Security and Private Saving: New Time Series Evidence With Alternative Specification", *Social Security Administration Office of Policy Office Of Research And Statistics*,
- Liebman, J.B., 2002. "Redistribution in the Current U.S. Social Security System", *The Distributional Aspects of Social Security and Social Security Reform*, Ed.:M. Feldstein and J.B. Liebman, University of Chicago Pres, ss. 11-49.
- Lindert, L., 2002. Survey of Social Assistance in OECD Countries <http://info.worldbank.org> (12.04.2013).
- Magnussen, K.A., 1994. "Old-Age Pensions, Retirement Behaviour and Personal Saving, A Discussion of the Literature", *Social and Economic Studies*, (87), Statistics Norway,
- McKay, S. ve Rowlingson, K., 2011. "Gelir Desteği ve Sosyal Güvenlik", *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, Ed.: Pete Alcock, Margaret May ve Karen Rowlingson, Siyasal Kitapevi, ss. 400-411.
- Modigliani, F. ve Brumberg, R., 2005. "Utility Analysis And The Consumption

- Function: An Interpretation Of Cross-Section Data”, The Collected Papers Of Franco Modigliani, (6), ss. 3-47.
- Mulligan, C.B. ve Sala-i Martin, X., 1999. “Social Security in Theory and Practice (II): Efficiency Theories, Narrative Theories, and Implications for Reform”, NBER Working Paper 7119, Cambridge, 40s.
- Myles, J. ve Quadagno J., 2002. “Political Theories of the Welfare State”, Social Service Review, ss.1-57.
- Neumark, D. ve Powers, E.T., 2005. The Effect of the SSI Program on Labor Supply: Improved Evidence From Social Security Administrative Files Social Security Bulletin, 65(3),
- Noord, P., 2000. “The Size and Role of Automatic Fiscal Stabilizers in the 1990s and Beyond”, OECD Economics Department Working Papers, No. 230, OECD Publishing, ss.1-32.
- OECD, 2007. **Financing Social Protection: The Employment Effect**, OECD Employment Outlook, ss.157-206.
- Özmen, İ., 2010. “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1980–2008)”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Konya.
- Özdemir, S., 2007. **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2007-57, İstanbul, 509s.
- Rossi, N. ve Visco, I., 1995. “National Saving And Social Security In Italy”, Ricerche Economiche, 49, ss.329–356.
- Sala-i-Martin, X., 1996. “A Positive Theory of Social Security”, Journal of Economic Growth, 6(1), ss.277-304.
- SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu), 2007. **Sosyal Güvenlik Reformu: Uygulama Öncesi Yeni Yaklaşım**, Sosyal Güvenlik Kurumu Yayınları, Ankara. 93s.
- Tabellini, G., 1989. The Politics of Intergeneration Redistribution. NBER Working Paper Series, Working ss. 30-58.
- The GGGR (Global Gender Gap Report), 2012, <http://www.weforum.org> (07.07.2013).
- Thogersen, J., 2009. Unemployment, Public Pensions And Capital Accumulation [https://oda.hio.no/jspui/bitstream_\(17.06.2013\)](https://oda.hio.no/jspui/bitstream_(17.06.2013)).

TÜSİAD (Türk Sanayici ve İşadamları Derneği), 1997. **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma, Sorunlar, Reform İhtiyacı, Arayışlar, Çözüm Önerileri**, İstanbul, 189s.

ILO, 2010. **Extending Social Security To All: A Guide Through Challenges and Options**, Social Security Department. Geneva, 141s.

_____, 2011. **Social Security for Social Justice and A Fair Globalization**, International Labour Office, Geneva, 184s.

Vargas, A. J., 2006. The Labor Market Impacts of Social Security Contributions: Lessons from Colombia, Doctor of Philosophy The University of Texas, Austin, 120s. (unpublished).

Yazgan, T., 2011. **İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, s.502.